

Door den lagen waterstand in de hooggelegen bergmeren is de maand September, het einde van den drogen tijd, zeer zeker niet de geschiktste tijd geweest voor het onderzoek naar sponsen in de omgeving van Sarangan, dat ongeveer 1450 m boven zee gelegen is. Hoewel in de laaggelegen meren, met name de meren rondom Buitenzorg, de droge en natte tijd zich in de sponsenfauna niet gelden liet, zoo ligt de mogelijkheid voor de hand, dat de hoogergelegen bergmeren, vooral in Oost-Java, meer daarvan ondervinden. Het ontbreken van sponsen in de meren bij Sarangan kan misschien hierin zijn oorzaak vinden.

Buitenzorg, November 1927.

Adriana G. VORSTMAN.

DE „CHRISTUSVISCH”

Iemand te Djombang zond mij de hier gereproduceerde foto's van den z.g. „Christusvisch”, die hij te Bandoeng in een boekwinkel gekocht had. Men ziet daar op de onderzijde van den schedel een kruisfiguur, die met olieverf bijgewerkt is tot een Christusbeeld. De afzender meende mij daarbij de volgende informaties te kunnen verstrekken:

1° de Christuskop is op het geraamte ter verduidelijking met verf bijgewerkt,

2° de bovenkaak is opengeslagen, met aanzicht op het verhemelte,

3° de visch heeft 3 stekels, 2 aan de bovenkaak en 1 aan het onderlijf bij het begin van den staart,

4° de onderkaak heeft van voren een vinvormig uitbouwsel,

5° de staart vertoont tot op ongeveer halverlengte horizontale, daarna vertikale graten.

Voorts werden door den genoemden boekhandel nog de volgende informaties ingewonnen:

„Naar men vertelt, komt de Christusvisch om de 3 à 4 jaar op de Javazee en in scholen. De visch moet afkomstig zijn uit den Indischen Oceaan in de buurt van Ceylon. Een oud zeeman, dien wij gesproken hebben, wist dit te bevestigen, terwijl ons door genoemd persoon nog werd medegedeeld, dat deze vischsoort ook in de wateren van West-Indië te vinden is, zelfs, dat ze een geluid maakt, nabootsende het gerinkel der zilverlingen (uit de bijbelgeschiedenis van Christus' lijden).’

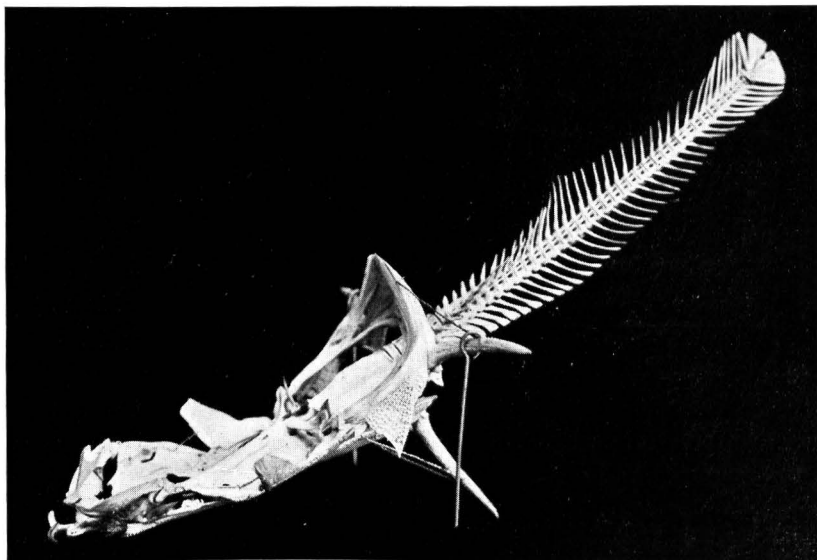

Fig. 1. De „Christusvisch” van terzijde.

Bekijken wij nu de afbeeldingen eens, dan blijkt al gauw, dat we hier te doen hebben met een visch, behoorende tot de Siluroiden of meervalachtigen, zoo genoemd naar den Europeeschen meerval, een grooten, plompen zoetwater-visch met kleine oogjes, die in Holland vroeger nog wel eens in de Haarlemmermeer gevangen moet zijn, maar na het droogleggen daarvan vrijwel uit de Hollandsche fauna geschrapt kon worden.

In de tropen, zoowel in West- als in Oost-Indië, komen meervalachtigen in een groot aantal soorten en geslachten voor. Een der bekendste is wel de ikan

léléh of modderaar (*Clarius batrachus*), maar nog vele andere soorten zouden hier te noemen zijn. De meeste leven in zoetwater of brak water — in brak water bijv. de sembilang betoel (*Plotosus canius*), afgebeeld in het aquariumgidsje en de ikan doeri (*Arius maculatus*) — enkele in zee, zooals de ikan manjong (*Arius thalassinus*). Met de soms vrij lange tastdraden rondom den mond, waar naar de Engelschen ze „cat-fish” noemen, zoeken zij den bodem af naar voedsel en ook de kleur, vuilgrauw, is, zooals we die van echte „modderaars” verwachten zouden. Schubben hebben ze niet, de glibberige huid is „naakt”.

Wat nu de orienteering van het in fig. 1 en 2 afgebeelde preparaat betreft, hier blijkt de heer H., die ze mij toezond, eenigszins in de war te zijn geraakt. Hij heeft namelijk

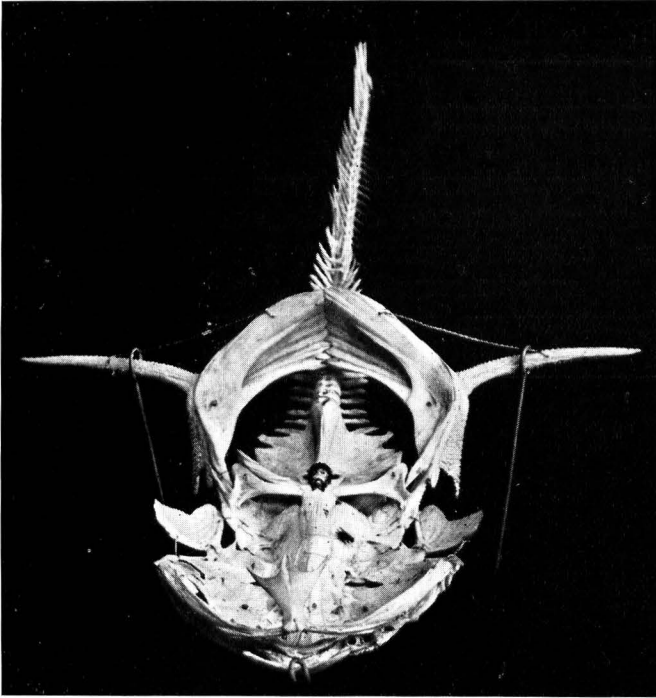

Fig. 2. De kop van voren gezien.

niet opgemerkt, dat het skelet onderste boven is opgesteld, steunend op den rugstekel. Wat de heer H. dan ook voor den teruggeslagen bovenkaak houdt is in werkelijkheid de schoudergordel, met links en rechts de beide stekels, die voor aan de borstvinnen zitten. De borstvinnen zelf zijn weggenomen, evenals de rugvin, waarvan eveneens alleen de stekel overgebleven is. Deze 3 stekels worden door den heer H. gemeend in zijn opmerking sub 3°.

Wat tenslotte de heer H. in zijn opmerking sub 5° den staart noemt, is in werkelijkheid romp + staart, en wel draagt het rompgedeelte de min of meer horizontale ribben, terwijl de eigenlijke staartwervels zoowel naar beneden als naar boven elk een z.g. doornuitsteeksel hebben, zooals dat bij visschen regel is.

De onderkaak bevindt zich ook nog aan het afgebeelde preparaat, in fig. 2 is beneden de dwarse, spleetvormige mond goed te zien. Deze onderkaak draagt het door den heer H. vermelde „vinvormige uitbouwsel”, een plat beenstukje, dat op de afbeelding in 3 punten uitloopt.

Fig. 3 vertoont ons de onderzijde van den schedel van een ikan doeri (*Arius maculatus*). We zien hier, hoe het kruis tot stand komt, maar de hier volgende kleine uiteenzetting is alleen bestemd voor hen, die met de talrijke botjes van den visschenschedel bekend zijn.

We zien dan, hoe het kruis gevormd wordt door het parasphenoid (3), het basi-occipitale (10), den voorsten wervel (14) en als armen de beide hyomandibularia (11), die bij de Siluriden in tegenstelling tot andere beenvisschen aan den schedel vastgegroeid zijn. De grens tusschen schedel en wervelkolom ligt dus tusschen 10 en 14. Een aantal der voorste wervels zijn met elkaar vergroeid tot een beenplaat, waaraan de dwarsuitsteeksels dier wervels nog goed te herkennen zijn (15, 16, 17).

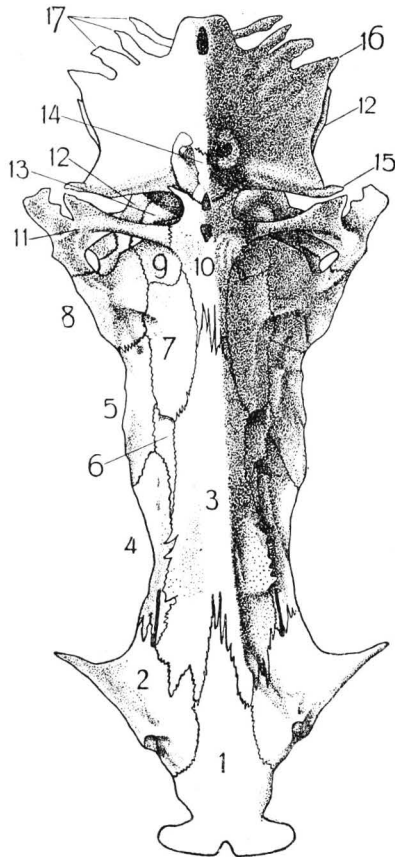

Fig. 3. Schedel van den ikan doeri van onderen gezien.

1 vomer (ploegschaarbeen), 2 pleurethmoid, 3 parasphenoid, 4 frontale, 5 postfrontale (Sphenoticum), 6 alisphenoid, 7 proöticum, 8 pteroticum (Squamosum), 9 opisthoticum, 10 basi-occipitale, 11 hyomandibulare, 12 supraclaviculare, 13 pleuroccipitale, 14 voorste wervel (lichaam), 15 id. (processus transversus), 16, 17 dwarsuitsteeksels van de volgende, vergroeide wervels.

Evenals nu de anatomische opvattingen van den heer H. niet feilloos gebleken zijn, zal ook aan de daaronder bijeengegaarde gegevens over het voorkomen en de levenswijze van den Christusvisch niet al te groote waarde mogen worden toegekend. Voor het maken van een preparaat als afgebeeld in de beide foto's kan men vermoedelijk meerdere Siluriden-, met name meerdere Arius-soorten gebruiken. Onwaarschijnlijk lijkt het mij, na hier en daar nog eens geïnformeerd te hebben, niet, dat de eerste „Christus-visschen” uit West-Indië afkomstig waren en dat men er daarna eerst ook Oost-Indische soorten voor is gaan gebruiken, zooals die welhaast dagelijks ter Pasar Ikan worden worden aangevoerd. Er zijn mij gevallen ter oore gekomen, dat voor een dergelijken

„Christusvisch, opgewerkt als in fig. 1 en 2 eenige honderden guldens betaald werden. Men hoeft dat echter niet te doen, omdat de visch zelf zoo zeldzaam zou zijn en zich slechts om de 3 à 4 jaar in de

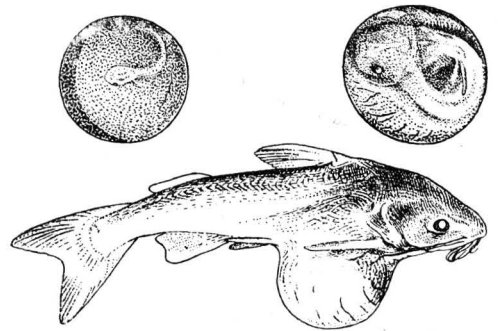

Fig. 4. Eieren en pas uitgekomen jong (met dooierzak) van den ikan doeri, afkomstig uit den bek van den vader.

Javazee vertoonen zou! Integendeel, langs alle modderkusten komen ze voor en zijn daar nergens zeldzaam te noemen.

Een merkwaardigheid van meerdere Siluriden is nog dat ze bijzonder groote eieren hebben, soms ter grootte van een flinken knikker. Het mannetje neemt die eieren in zijn bek en broedt ze als het ware daarin uit! Op den Pasar Ikan is dat

verschijnsel bijv. welbekend van den *ikan doeri*. Zelfs de jongen schijnen na het uitkomen door den liefhebbenden vader nog in zijn bek gekoesterd te worden. Van eten komt in dien tijd natuurlijk niet veel!

Een oud inwoner van Cheribon vertelde mij nog, dat daar vroeger op bepaalde tijden een *Arius*-soort gevangen werd, die als *ikan djahan* of *ikan peroet* bekend staat, omdat daarvan voornamelijk de buik gegeten zou worden. Evenals het eerste kievitsei en de eerste nieuwe haring in Holland aan de Koningin worden aangeboden, zoo werd ook de eerste *ikan peroet* jaarlijks aan den gouverneur-generaal gezonden. Zijn er onder onze lezers misschien ook oud-Cheribonners, die zich hiervan iets herinneren?

H. C. DELSMAN.

KORTE MEDEDEELINGEN

Trekkende dieren. I. *Cicaden*. — Op mijn laatste tournee in den oosthoek van Java namen de heer REYDON en schrijver dezes een eigenaardigen trek waar.

Aanvankelijk leken het vlindertjes, die verspreid, doch alle in dezelfde richting, over een sawah trokken, doch toen de auto werd stopgezet en we er in slaagden eenige exemplaren te vangen, bleken het cicaden te zijn en wel een bekende soort, die nu en dan aan koffie eenige, doch als regel geringe schade doet, namelijk *Lawana candida*. Deze soort is wit gekleurd, met een geel streepje op de bovenvleugels.

Fig. 1. *Lawana candida*.

De tijd van waarneming was tusschen 3 en 4 uur des namiddags, de plaats van waarneming Banjoekidoel bij Temoe-goeroe (Banjoewangi).

De cicaden vlogen dwars over een sawah en bleken van een koffieland te komen, dat 100 tot 250 m verwijderd lag. Ze bleken met den wind mee te vliegen, die westelijk was. De lucht was betrokken. De insecten streken neer in allerlei boomen en struiken. Ook een pagger zat er vol mee, hetgeen op bijgaande figuur, al is ze niet fraai, toch nog voldoende te zien is.

Voorzoover ik weet, is het trekken van cicaden geen algemeen verschijnsel, doch misschien hebben onze lezers ook wel eens iets dergelijks gezien en in dit geval doen zij goed met het aan de Redactie te doen weten, daar het nuttig is van dergelijke gewoonten, vooral van economisch belangrijke dieren, op de hoogte te zijn.

II. *Kalongs*. — Op weg naar patria met de „Indrapoera” trok het op 16 Februari 1928 bij het aanbreken van den dag, onze aandacht, dat blijkbaar, op het eerste gezicht vogels, in groote aantallen met de boot medevlogen. Toen ik de patrijspoort verder opende, bleek het mij dat het kalongs waren.

De boot bevond zich op dat oogenblik in Straat Bangka en wel ter hoogte van de noordwestelijke kaap van dat eiland, die vanuit de straat zichtbaar is. Aan beide zijden was de kust zichtbaar, zoowel die van Sumatra als die van Bangka. Bij navraag bij den kapitein van het schip, zou de afstand om 4 uur van den Sumatra-wal 9 km, van de Bangka-wal 10.5 km hebben bedragen, om 7 uur respectievelijk 18 km en $7\frac{1}{2}$ km. Volgens mededeeling van andere passagiers, zouden de kreten der kalongs reeds des morgens om vier uur hoorbaar zijn geweest. Ze hebben dus urenlang het schip gevolgd. Naar het mij toescheen, haalde het schip, dat met een snelheid van 15 mijl per uur voer, den zwerm langzaam in en om ongeveer zeven uur hield de „kop” van den zwerm een poos lang het schip „vast”, t.w. vloog in zijn luwte waarschijnlijk, en trok toen naar de Sumatra-kust. De kalongs vlogen iets langzamer dan het schip, doch hielden dit bijkans bij, zoodat hunne snelheid wel 20 km per uur bedragen zal hebben. De wind was West-Zuidwest.